

KOVÁCS SÁNDOR

MUNKÁCS HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEI II.

(FOLYTATÁS FOLYÓIRATUNK ELŐZŐ SZÁMÁBÓL.)

Az előző számban Munkács ezredéves emlékművével ismerkedhetett meg a Kedves Olvasó. A városnak azonban nem ez az egyetlen hányatott sorsú magyar emléke. Ezúttal a többbit vesszük górcső alá, mégpedig kronológiai sorrendben.

A SZABADSÁG FÁJA A MUNKÁCSI VÁR FOKÁN

A Fortepan (adományozó: Gyöngyi) 1940-ben készült felvétele nagyon értékes. Nem csupán a Szabadság fája látható a felleghvár középső bástyáján, hanem a középső várban a turul és azóta már elbontott várkapitányi ház is. A turul alatt jól kivehető egy címertábla dombormű. Ennek eredetéről és későbbi sorsáról nincs bővebb információnk.

A munkácsi vár gazdag történelméből mindenképpen ki kell emelnünk a 19. század meghatározó eseményeit. A forradalom és szabadságharc idején, 1848. május 2-án a várbörtönből a foglyokat kiszabadították. Október 22-én Franz Laube császári őrnagy a várra felhúzatta a magyar zászlót, s november 13-án Kralovánszky László százados vezetésével a nemzetőrök bevonultak a Rákócziak egykori sasfészkébe. 1849. március 15-én, a forradalom első évfordulóján a fellegrvár középű körbástyáján elültették a Szabadság fáját. Ez a hársfa büszkén hirdette a magyar szabadságot, emlékeztetett Petőfi nemzedékének nagyságára, hazaszeretetére, hősiességére. Sajnos 1960. július 21-én egy vihar kidöntötte a szabadság 111 éves emlékfáját.

Popovics Béla munkácsi helytörténész személyes közléséből tudjuk, hogy a cseh időkben a bástya falán elhelyezett, a fára utaló cseh nyelvű információs tábla a szovjet korszakban még a helyén maradt, de később már ennek is nyoma veszett.

A Szabadság fája helyén 2006. február 27-én avatták fel Zrínyi Ilona és a gyermek Rákóczi Ferenc szobrát, Matl Péter munkácsi szobrászművész alkotását. A lenyűgöző bronz kompozíció három részét a művész jelképként értelmezte: a kard a múlt dicsőségét, Zrínyi Ilona a jelen küzdelmeit és a fiatal Rákóczi Ferenc pedig a jövő forradalmát testesíti meg.

MUNKÁCSY MIHÁLY EMLÉKEZETE

Munkácsnak hosszan elnyúló, újabban Cirill és Metód nevét viselő főteret (korábban: *Fő u., Árpád tér, Árpád vezér u., ul. Masaryka, Horthy Miklós u., Sztálin tér, Lenin tér, Béke tér*) két oldalt üzletsorok határolják. A főter nyugati végén álló színház mellett egy átjárót találunk. Az átjáró a főter felől az 1940-es években épült bérház alatt egy, a cseh időben épült mozihoz (*előbb Scala, a kis magyar világ (1939–1944) idején Attila, a szovjet korszakban Peremoha névre keresztelték, de ma visszakapta a Scala elnevezést*) vezet. A bérház helyén állt az 1940-es évekig a sókamara háza. A korabeli sókamarai házban 1844. február 20-án látta meg a napvilágot Lieb Mihály Leo kamarai sóárnok és Reök Cecília gyermekeként a kis Mihály, aki 1868-ban a szülőhely iránti tiszteletből felvette a Munkácsy nevet, s ezen a néven tett szert világhírré. Az ünnepelt festőt 1880. november 4-én Munkács város képviselőtestülete díszpolgárrá választotta. Még ebben az évben, december 11-én pedig a király a művészet terén szerzett elismeréséül magyar nemesi címmel és Munkácsy előnévvel tüntette ki. Ezt követően már jogszerűen használhatta nevét y-nal írva.

A népszerű művész 1882. március 2-án neves személyiségek kíséretében (Jókai Mór, Pulszky Ferenc, Teleki Sándor, Vadnay Károly, György Aladár és még sokan mások) hazaérkezett szülővárosába. „Munkácsy Mihály március hó 1-én elindulván nejével együtt Budapestről, útja diadalmenethez hasonlított; 2-án érkezett a diadalkapuvál és lobogókkal feldíszített városunkba, hol az üdvözlésére összesereglettek által lelkesen üdvözöltetett” – írta a fogadóbizottság tagja, a neves történész, Lehoczky Tivadar. Egyébként a látogatásról a megannyi sajtótudósítás közül a legalaposabban és legterjedelmesebben a *Bereg* című lap számolt be. A vasútállomáson Nuszer János polgármester üdvözölte a vendéget: „Tisztelt polgártárs! Családi ünnep nyílt meg Munkácson, mert ön ez igénytelen város dicső szülöttje drága vendégként átlepte küszöbét. Hozta Isten szeretett nejével körünkre!”

A városháza nagytermében megtartott fogadáson a polgármester többek között hangsúlyozta: „Neved halhatatlanná lön s így azzá tevéd városunkat is az egész művelt világ előtt: uj ezredév mulhat el, oly pusztulás érheti a várost, hogy kő kövön nem marad, de nevé az enyészettől te örökre megmentetted.” Ezt követően a világhírű festő meghatottan köszönte meg a meleg szavakat, majd átvette a város kék bársony párnán fekvő ezüst babérlevelekkel, arany bogycokkal díszített és „Munkácsi-Munkácsy Mihálynak, a nagy művésznek Munkács városa” felirattal ékesített koszorúját.

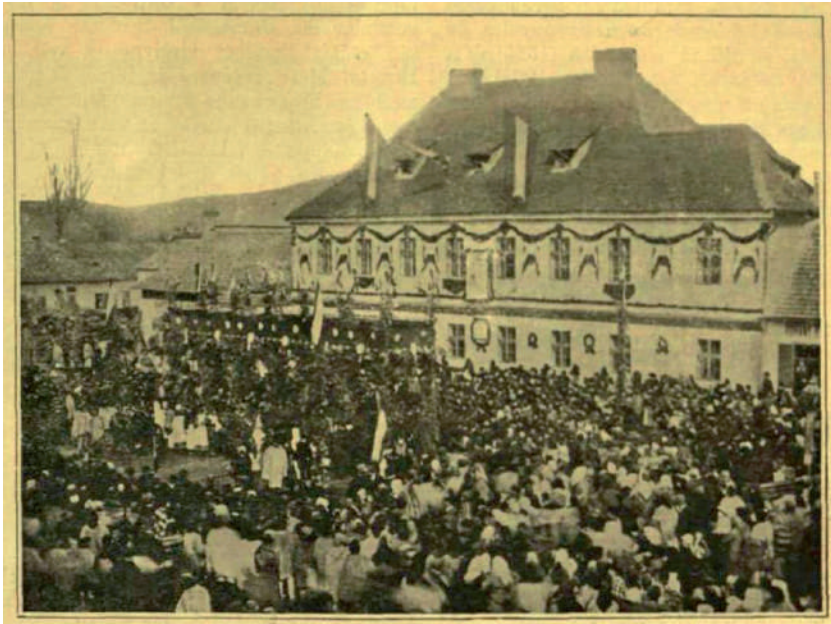
Este a fiatalok a városházától a művész szálláshelyéig, a Fejér házig vonulva fátylászmenetben tisztelegtek a leghíresebb magyar festő előtt. Weisz Károly ügyvéd a munkácsiak nevében üdvözölte Munkácsyt, és megköszönte, hogy nem feledkezett meg szülővárosáról és annak egyszerű lakóiról.

Másnap, március 3-án a városháza a vármegye Jobszty Gyula alispán vezetésével fogadta a neves művészt. Ezt követően felavatták a festő szülőházán állított emléktáblát. Az avatási ünnepségről a *Bereg* március 7-én így számolt be: „11 óra után érkezett a művészpár a közönség lelkes éljenzései közt az ünnepély helyére s a szülei ház előtti diszes menyezetes emelvényen – hol az idegen vendégek is helyt foglaltak – szemben az emléktáblával állottak meg. A munkácsi dalárda Orosz József vezetése alatt elkezdte a Kölcsey himnuszát énekelni, melynek végezte után Literáty Ödön országgyűlési képviselő diszmagyar ruhában az emléktábla alatti kis emelvényre lépve megragadó szónoki beszédet tartott, melynek hatása alatt a nagy művész szemében könnyek csillogtak, mig neje férje megindulását látva önkénytelenül örömkönyekre fakadt.” Literáty ékesszólóan fejezte be beszédét: „Im itt e ház: ebben születél! Ez a ház is a nemzeté, mint azé vagy te magad; méltóbb helyre e tábla nem juthatott volna,

mert itt nem mi, de a nemzet fogja gondozni örök időkre. Örök időkre, mert a mely nemzetnek oly dicső fiai vannak mint te, az örökké élni fog. Im itt van e tábla, – le a lepellet, – hadd olvassa aranybetűit a világ...” Ekkor lehullott a lepel Munkácsy Mihály szülőházának (akkoriban járásbíróház és adóhivatal volt) falán, a mintegy 3 méter magasságban elhelyezett vörös márvány emléktábláról. Aranybetűs szövege Szász Károly költő tollából származott:

*E házban született 1844. február 20-án Munkácsy Mihály.
Honszerző Árpád e helyütt pihené ki nagy útját,
Sas szeme itt villant őse hazája felé.
Itt született Munkácsy Mihály, innen kele útra,
S új eszményi hazát hódíta láng-ecsete.
1882. március 3.*

„Munkácsy mélyen megindulva törölte könnyeit, neje lila bársony öltözetben állt mellette, s elérzékenyülve sirt, midőn ünnepelt férje meghatottságtól elfogulva Literátyt szóltanul magához ölelte. – Ekkor megszólaltak a moza-

Az avatásról készült felvétel a Vasárnapi Ujság 1900/19. számában jelent meg

rak, fölhangzott az ének s általános meghatottság vett erőt a közönségen. – Munkácsy és neje örömben magukhoz ölelték a két kis gyermeket, kik az emléktábla leleplezésénél segédkeztek. A művészpár a meghívott vendégekkel együtt megtekinté a szülőház belsejét. Az egész emeleti rész, hol most a járásbíróság van elhelyezve, hajdan a Munkácsy szüleinek rendelkezése alatt állott. Voltak, a kik megtudták mutatni a szobát is, hol a nagy mester született. Merengve nézte Munkácsy a szobákat, melyek mint mondá újabb és újabb gyermekkori emlékeket keltettek fel benne...” – írta a Bereg.

A díszbankettet a Csillag vendégfogadó nagytermében délután 4 órakor tartották. Ezen többek mellett a déli vonattal megérkezett Jókai Mór is mondott pohárköszöntőt, mégpedig a szebbik nemre.

A ház 1941-es elbontásakor az eredeti emléktáblát átvitték a Lehoczky-múzeumba. Az új, ma is álló bérház felépülése után a város készülve a festő születésének 100. évfordulójára (1944. február 20.), nagyszabású, országos ünneppsorozatot tervezett. Ennek keretein belül a régi emléktábla helyett újat helyeztek volna az épület falára. A szervezők felkérésére több miniszter is jelezte részvételi szándékát. Azonban az időpont egyeztetése miatt az ünnepségre április előtt nem kerülhetett sor. A német megszállás (1944. március 19.) után, a Munkácson megkezdődött gettósitás légkörében a nagyszabású ünnepségek megtartása ellent mondott minden jóerkölcső emberi normának. Tehát még az időközben elkészült új emléktáblát sem tudták felavatni. De az eredeti épület sziluettje az építés és a lebontás – 1784–1941 – két évszámával együtt felkerült a mai épület falára. A *Kárpáti Híradó* az 1944. február 16-i számában ezekről így számolt be: „Készül a hatalmas márványtábla, amelyet a Munkácsy Mihály szülőháza helyén épült új városi bérház falain helyeznek majd el. Az emléktábla Munkácsy Mihály szülőházát ábrázolja, alatta egy distichon:

*Új falak állnak a háza helyén
Munkácsy Mihálynak.
Ám kegyelettel az új őrzi tovább a nevét.*

E szöveg alatt lesz bevésve az a régi emléktábla, amelynek leleplezési ünnepségén maga a nagy művész is jelen volt Jókai Mórral együtt. A tábla két oldalán rövid, magyarázó szöveget vés a szobrászművész: Ortman Géza.”

Eltervezték, hogy Munkácsynak szobrot is állítanak. Minden valószínűség szerint a Fejér-ház előcsarnokában több kiállított alkotás mellett ennek

gipszváltozatát tekinthetjük meg ma is. Ezt a munkát a festő halála után meghirdetett szoborpályázatra Gönczy Lajos szobrász és Toronyi Fellner Sándor építész közösen készítette. A bíráló bizottság 1906-ban a 15 pályamű közül egyet sem tartott kivitelezésre alkalmasnak, a Gönczy–Fellner páros munkáján kiemelték a talapzat sikeres megformálását. 1907-ben Gönczy a szobor gipszszakettjét Munkács városának adományozta. A városházán közszemlére ki is állították. A szobormakett a legnehezebb időket a régi városháza dísztermében vészelte át, majd 1979-ben került a jelenlegi helyére.

A város ezt a monumentális, köztérinek szánt Munkácsy-szobrot a szülőház elé állította volna fel. Arra a helyre, ahol először 1931 júniusának elején Alekszandr Mitrak ruszin papköltőnek, felvilágosítónak állítottak szobrot (*Mondics Ilona alkotása*). A szovjet korszakban viszont a szobrot eltávolították, és helyére 1949-ben a katonai egyenruhás, a jobb kezét üdvölsére emelő Joszif Sztálin szobrát helyezték. A sztálini kultusz elvetése (1956) után helyén a szovjet proletárforradalom vezéralakja, V. I. Lenin jelent meg. A szovjet birodalom bukása után Leninnek is távoznia kellett, és a piedesztál mintegy évtizedig „lakatlan” volt. 2000-ben pedig itt avatták fel a szlávok két apostolának, Szent Cirillnek és Metódnak a szobrát, Ivan Brovdi szobrászművész és Angyalossy Sándor építész alkotását. Egyébként úgy tudjuk, hogy 1998-ban a Lenin-szobor vörös gránit talapzatának anyagából formálta meg Ivan Brovdi a görögkatolikus templom előtti Szűzanya-szobrot.

A Munkácsy-szülőház helyén álló épület falán, a magyar középiskola kezdeményezésére, 1969-ben a korabeli épületet ábrázoló sziluett mellé – mivel magyar nyelvű felirat akkor szóba sem jöhetett – egy ukrán nyelvű emléktáblát helyeztek.

НА ЦЬОМУ МІСЦІ
СТОЯВ БУДИНОК
В ЯКОМУ 20 ЛЮТОГО 1844 РОКУ
НАРОДИВСЯ ВИДАТНИЙ
УГОРСЬКИЙ ХУДОЖНИК-РЕАЛІСТ
МІХАЙ МУНКАЧІ

A város magyarsága azonban ezt nem tartotta elegendőnek. A rendszer- és országváltás után, amikor már más szelek fűjdogáltak, a ház sziluettjének táblája alatt egy új magyar nyelvű emléktáblát avattak fel. Ezen az ukrán tábla szövege magyarul is olvasható:

E HELYEN ÁLLT AZ A HÁZ, MELYBEN
1944. FEBR. 20-ÁN SZÜLETETT
MUNKÁCSY MIHÁLY

Alatta az eredeti, 1882-es tábláról már megismert Szász Károly-sorok, legalul pedig:

ÁLLÍTTATTA A RÁKÓCZI-KÖR 1992. NOV. 14.

A szerző felvétele

A munkácsi magyarság mindemellett nem törődött bele, hogy nagy fiának nincs szobra a városban. A II. Rákóczi Ferenc Kör elnökével, Vaszőcsik Matilddal az élen egy szobor felállítását szorgalmazta. Álmuk 1994-ben valósulhatott meg. Ezt az esztendőt Munkácsy Mihály születésének 150. évfordulója tiszteletére Nemzetközi Munkácsy-évnek nyilvánították. A fáradhatatlan szervezőmunkának köszönhetően Munkácson az ünnepek fő eseményeként leleplezték a festőóriás mellszobrát.

De nem a korábban eltervezett helyszínen! Hanem a főtér másik végén, a székesegyházzal szemközt, 1994. június 19-én avatták fel Mihály Beleny szobrász Munkácsy-mellszobrát. Az alkotást a nyíregyházi Sebestyén Sándor öntötte bronzba. Az avatáson az ünneplők között az akkori magyar és ukrán politikai és kulturális élet jeles képviselői is megjelentek.

A városi önkormányzat 2014-es meglepő döntése alapján azonban 2016 nyarán a szobrot a főtérről eltávolították. A szobor helyén ugyanis a város védőszentje, Szent Márton ünnepén a tours-i szent készülő lovas szobrának alapkövét tették

le. A Munkácsy-szobor helyén 2019-ben ünnepélyes külsőségek között avatták fel Kárpátalja első lovas szobrát. Sztepan Fedorin és Mikola Hurmak szobrászok alkotásának magassága meghaladja a 4 m-t, tömege pedig a 33 tonnát.

A mellszobor nem messzire vándorolt, csupán a főtér Schönbornok által építtetett 160 m hosszú uradalmi bazársora mögé, oda, ahol szerényen, de annál büszkébben áll az egykori Rákóczi-birtok fő udvarháza, a Fejér-ház. Az a ház, amelyben az 1882-es ünnepségek alkalmával a festő megszállt.

A Munkácsy-szobor eredeti és új helyén. (A szerző felvételei)

Szomorúan állapíthatjuk meg, hogy Munkácsy Mihály emlékének szülővárosában viszontagságos sors jutott osztályrészül. A háborús események, a politikai változások miatt elmaradt szoboravatás, az elkallódott eredeti emléktábla, majd pedig mellszobrának száműzése a főtérről méltatlan a világhírű festő emlékéhez, egy olyan személyiség emlékéhez, aki a város nevét halhatatlanná tette, akinek köszönhetően a földkerekség művészeti életében számon tartják Munkács városát.

A RÁKÓCZI-EMLÉKTÁBLA A FEJÉR-HÁZ FALÁN

A 16. században a munkácsi Fejér-házat a várúr városi rezidenciájaként említték. A város két kőházának egyike volt. 1667-ben átépítették. Más források szerint 1667-ben építették. A Rákócziak uradalmi házat valamikor tornác vette

körül. Az egykori épület tágas, különböző célt szolgáló melléképületekkel körülvett udvar közepén állt. Az 1703 júniusának végén lezajlott első kuruc-labanc összecsapás során a császári vasasok támadása a Fejér-ház – Rákóczi Ferenc szállása – ellen irányult. A szabadságharc leverése után, 1726-ban Munkáccsal együtt a Rákóczi-kastély is a Schönborn család birtokába került. 1746-ban a család a szolgálatukban álló Johann Bathasar Neumann európai hírvé építész (többek mellett az ő nevéhez fűződik a német barokk kiemelkedő alkotása, a würzburgi hercegei palota) megbízta az uradalmi ház átépítésének megtervezésével. Neumann tervei alapján, Genovai János debreceni építész felügyelete alatt a kastély átépítésére 1747–48-ban került sor. Ekkor nyerte el mai formáját. Elbontották az eredeti Fejér-ház északi és keleti oldalán húzódott fatornácot és az épület mintegy negyed részét. A megmaradt rész a mai épület nyugati szárnyát képezi. A kibővítés és átépítés után az épület U-alaprajzú formát öltött és kétszintes lett. A szépen felújított kastélyon reneszánsz és barokk stílusjegyeket egyaránt felfedezhetünk. Kapuzata északkelet felől, a két szárny közötti homlokzat középpontjában van. Elé a 19. században oszlopos, timpanonos portált építettek, íves szemöldökébe közepén díszváza ékelődik. A reneszánsz ablakok közül néhány eredeti. Az emeleti ablaksor barokk stukkóval díszített.

A míves portáltól balra, az emelet első és második ablaka között 1911-ben egy szép emléktáblát lepleztek le. Az emléktáblát a Munkácsi Lehoczky Tivadar Muzeumegyesület közadakozásból, és az 1910–11-es női kereskedelmi tanfolyam növendékeinek műkedvelő-előadásából készítette. A fekete tábla Edelstein Jenő ungvári kőfaragó alkotása. A díszes kivitelű, tűzzománc keret felső részét a Rákóczit ábrázoló kerámia dombormű tette egyedivé. Ez a remekbe szabott keret nem csupán kiegészítés, hanem igazi alkotás volt, és az ungvári agyagipari szakiskola munkáját dicséri. Az emléktáblára a következő szöveget vészték:

II. RÁKÓCZI FERENC
vitézlő fejedelem dicső emlékének!
Kibujdosása kétszázados évfordulóján
emelte Munkács város közönsége.
1711–1911.

Eszményképe maradsz Rákóczi a honszeretnek
Szellemed él köztünk s védi e drága hazát
Ős hajlékod előtt kegyelettel jár a magyar nép
Munkács béke ölné nagy neved áldva virul

Az eredeti (Baranyi András gyűjteménye) és a felújított tábla (a szerző felvétele)

A szovjet korszakban a hatóságok a fejedelem portróját és a tüzománc keretet szétverették, a szövegrészt pedig megrongálták, hogy a vakolat megálljon rajta. Később pedig egy plakáttal takarták el. A szovjet korszak viszontagságai után a képzőművészeti iskola 1989-ben felújította. A restaurálás során Matl Péter munkácsi szobrászművész újramintázta a Rákóczi-portrét. Az emléktáblán ismét olvashatóvá vált az eredeti szöveg is.

BÍRÓ BÁCSI EMLÉKMŰVE

A nagyon kevesek által ismert emlékműre Popovics Béla *Munkács kultúrtörténete a korabeli sajtóban* című munkájában hívja fel a figyelmet:

„1932 májusában Emléket Bíró bácsinak címmel olvashatunk egy kedves és elgondolkodtató cikket. A munkácsi Nagyhegyen volt egy köztiszteletnek örvendő gazdálkodó, akit annyira szerettek az emberek, hogy kőből meg szerették volna mintázni a fejét. Nincs tudomásunk róla, hogy ez az alkotás elkészült-e, viszont 1932 októberében a munkácsi hegyközség egy márvány-

táblával és Bíró István arcképével ékesített emlékművet állított az egy évvel azelőtt elhunyt tanító tiszteletére a Nagyhegyen lévő szőlőjének bejáratánál.”

Bíró István emlékműve. (Popovics Béla gyűjteménye)

Az emléktábla bal felső sarkában Bíró István ovális keretbe foglalt portréja volt, mellette illetve alatta pedig a következő szöveget olvashatták:

BÍRÓ ISTVÁN
EMLÉKÉRE KÖZADAKOZÁSBÓL EMELTE
HALÁLÁNAK ELSŐ ÉVFORDULÓJÁN
OKT. 11-DIKÉN A MUNKÁCSI HEGYKÖZSÉG

— . —
*Fát, virágot, szőlőt, embercsemetéket
Neveltél s harcoltál híven mindhalálig.
Munkács magyarsága megőrzi emléked
Neved így élni fog s példaképpé válik.*

Feltehetően a szoborterv ilyen formában öltött testet, ami egyáltalán nem csorbítja a nemes szándék értékét. Az viszont már elszomorító, hogy mára nem maradt fenn, csupán Popovics Béla közreadásában tudjuk fényképen felidézni.

A VÍZKERESZTI CSATA HŐSEINEK EMLÉKTÁBLÁI

Az igazságtalan trianoni döntés első érdemi felülvizsgálatának következményeként 1938. november 2-án az első bécsi döntés értelmében Magyarország visszakapta területeinek egy részét. A Munkács városát körbebástyázó öt település közül Váralja, Várpalánka, Klastromalja és Oroszvég visszakerült (*a demarkációs vonal a falu külterületén*), de Órhegyalja és a kamjankai köztemető is a csehek illetve Kárpáti Ukrajna kezén maradt. Egyébként ezeket a falvakat 1945. február 11-én csatolták Munkácshoz.

1939. január 6-án hajnalban, Vízkereszt napján (az ortodox karácsony Szentes-téjén) Munkácsot a csehek részéről támadás érte. A később a vízkereszti csataként ismertté vált harcokról többen is írtak tanulmányt, idézik a Honvédség és a Rongyos Gárda hivatalos jelentéseit. Ezek közül legalaposabb *Boros László: Adalékok a vízkereszti csata történetéhez* (In.: Közösség és identitás a Kárpát-medencében, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2014), valamint *B. Stenge Csaba: A „vízkereszti csata”: csehszlovák–magyar határincidens Munkácsnál 1939. január 6-án*, 1-2. In.: Honvédségi Szemle, 2019/1-2. és *B. Stenge Csaba: Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből*, 1-2. (In.: Limes 2020, A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve 1. kötet, Beregszász–Ungvár, 2020.) című munkája.

A támadásban részt vett a 36. csehszlovák zászlóalj két százada, megerősítve 3 páncélaútóval, valamint az államvédelmi őrség egyik százada néhány alakulatával. A támadás teljes ideje alatt Munkácsot az órhegyaljai Szarka-hegyről folyamatosan lőtte az ellenséges tüzérség. A harcokba a csehek oldalán ukrán népfelkelők is bekapcsolódtak. A létszámukról nincs adat, mivel a hivatalos cseh források erről nem tettek említést.

Hajnali háromnegyed négykor a cseh reguláris erők megtámadták a klastromaljai határőröket. A lövésekre az ügyeletet teljesítő többi határőrjárőr is felfigyelt, és riadóztatták a városban állomásozó honvédség egységeit. Munkács védelmét nagyon gyorsan megszervezték. A védelemben a helyőrség katonáin kívül bekapcsolódtak a rendőrök, a nemzetőrök, önkéntes civilek, de talán leghamarabb a Rongyos Gárda térképhelyesbítő fedőnéven itt állomásozó 8 tagja és vendégeik.

A csehek és a hozzájuk csatlakozott ukrán felkelők ezt követően Oroszvég irányába nyomultak előre, de céljuk a Munkácsra vezető Latorca-hídon való átjutás volt. Az összetűzés leghevesebb harcai a Latorca-hídra vezető úton bontakoztak ki. Itt voltak magyar részről a legnagyobb veszteségek. A vakmerően harcoló rongyosok közül itt négyen áldozták életüket Munkácsért.

9 óra körül alapjában véve sikerült a demarkációs vonal mögé szorítani a cseh támadókat. Délután pedig cseh parlamenterek érkeztek Munkácsra tárgyalni. Igaz, a tűzérési akció még akkor is folytatódott, sőt, csak este fél nyolckor fejeződött be.

A harcokban magyar részről, a később sérüléseikben elhunytakkal együtt tíz fő vesztette életét, öt fő fogságba esett és több mint 200 épület (többek között a színház is) sérült meg. Cseh részről az áldozatok száma öt fő volt, de a hivatalos adatok az ukrán népfelkelőkről nem tettek említést. Valószínűleg ezekkel együtt szóltak egyes források a támadók több mint 40 fős veszteségéről. A csehek elismerték részleges felelősségüket, kártérítést fizettek az okozott károkért. Az Oroszvégről eltulajdonított értékeket pedig visszaadták a magyar hatóságoknak.

A magyar áldozatok közül hat hőst január 8-án a munkácsi városháza előtt felravatalozva ünnepélyesen búcsúztattak. A gyászbeszédet a kormány nevében R. Vozáry Aladár országgyűlési képviselő, neves munkácsi újságíró tartotta. Az elesett hősokeket és áldozatokat a Sugár utcai, korábban bezárt református temetőben helyezték nyugalomra. (A háború után ezt a temetőt véglegesen felszámolták.) Később a nem munkácsi illetőségűeket exhumálták és lakóhelyükön temették el újra.

1939. július 2-án az Oroszvégre vezető Latorca-híd Munkács felőli, jobb oldali hídfőjén a Rongyos Gárda megjelent tagjai és nagyszámú közönség előtt a vízkereszt csatában elesett hősoke emlékére márványtáblát avattak fel. A táblát felül, balról a Rongyos Gárda jelképe (*címerpajzson zöld alapon kettőskereszt*), jobbról a turul díszítette, alatta pedig a következő szöveg volt olvasható:

1939. JANUÁR 6-i
HŐSÖK!
ECSEDI CSAPÓ F. JÓZSEF FŐHADNAGY
KONCZ JÓZSEF FŐHADNAGY
ROZS JÓZSEF ZÁSZLÓS
SZARKA ISTVÁN KP. TŰZMESTER
KRISZTIN PÉTER SZAKASZV.
SEPENTÁL FERENC TŰZOLTÓ
E JELLEL HÓDOLUNK
FAJVÉDŐSZÖVETSÉG
RONGYOSGÁRDÁJA
TURULSZÖVETSÉG

A rongyosok emléktáblájának avatása (Horkay László gyűjteménye) és emléktábla (A Magyar Cserkész c. lap 1940. január 1-i számából)

A harcokban hősi halált halt négy rongyos mellett egy honvédségi szakaszvezető és egy munkácsi önkéntes tüzoltó neve is felekerült a táblára. Sajnos a háború végén a hidat felrobbantották, és a táblának nyoma veszett.

Egy másik, kevésbé ismert emléktáblát a vízkereszti csata során belövést kapott színház épületén 1939. július 9-én avatott fel a Felvidéki Szinikerület igazgatója, Inke Rezső és a színtársulat. Az emléktáblaállítás fővédnöke Engelbrecht István polgármester és Bertók Béla református püspök volt. Az eseményről az MTI július 10-én tudósított: „A munkácsi városi színház falán emléktáblával jelölték meg azt a helyet, amelyet az emléketes (sic!) január 6-án a cseh orvtámadás alkalmával gránát találat ért. A falon hatalmas rést ütött a lövedék, a rés mellett helyezték el az emléktáblát. A tábla leleplezési ünnepségén Inke Rezső színiigazgató mondotta az ünnepi beszédet, majd Engelbrecht István polgármester a város közönsége nevében átvette a táblát. Az ünnepségen nagyszámu és előkelő közönség vett részt.”

Sajnos ennek a táblának a szövegét nem ismerjük, és a későbbi sorsáról sincs információnk.

HŐSÖK EMLÉKTÁBLÁJA A MUNKÁCSI VÁROSHÁZA FALÁN

A városháza falán a hősöknek állított emléktábláról szintén keveset tudnak. Erről az MTI 1940. május 14-én tudósított: „A cs. és kir. 65. gyalogezred volt tisztjei, altisztjei és legénysége az elesett hősök emlékére Munkácson a

városháza falába elhelyezett emléktáblát emeltek és azt sokezer bajtárs, valamint nagy közönség jelenlétében dr. Javornitzky Jenő miniszteri tanácsos, emléklapos őrnagy vasárnap avatta fel. Az ünnepségen résztvett Engelbrecht István polgármester, Heszlényi József ezredes, állomásparancsnok, továbbá az egyházi, katonai és polgári hatóságok képviselői, valamint a helybeli és vidéki egyesületek népes küldöttsége zászlók alatt, Az emléktábla klasszikus párverse R. Vozáry Gyula alkotása.”

Sajnos ennek a táblának sem ismerjük a szövegét, későbbi sorsát is homály fedi.

(Folytatjuk)

